

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ

УДК 330.1:330.34

JEL Classification B41, O10, O13

DOI 10.33111/EE.2025.54.SadovnykO

Oleksandr Sadovnyk

PhD in Economics, Associate

Professor, Associate Professor of

Business Economics

and Entrepreneurship Department,

Kyiv National Economic University

named after Vadym Hetman

ORCID: 0000-0002-0865-1161

Садовник

Олександр Володимирович

к.е.н., доцент кафедри бізнес-

економіки та підприємництва,

Київський національний

економічний університет

імені Вадима Гетьмана

ПОСТУЛАТИ ТЕОРІЇ РОЗВИТКУ: ФІЛОСОФІЯ ТА ЕКОНОМІКА

Анотація. У статті досліджено теоретико-методологічні основи терміна «розвиток» та описано постулати теорії розвитку від моменту її зародження до сучасності. Для розуміння природи виникнення терміна та його сутності проведено ретроспективний аналіз вкладу філософських учень, які розвивали теорію розвитку, спрощували її або заперечували. Наведено змістовну частину терміна «розвиток» у межах офіційного тлумачення у вітчизняних словниках, довідниках та енциклопедіях. Дослідження доповнено постулатами теорії розвитку, які зустрічаються в закордонних англomовних виданнях наукового характеру. Результати дослідження поглибили теоретико-методологічну основу терміна «розвиток» та є базовим етапом для подальших досліджень щодо вивчення теоретико-методологічних основ терміна «економічний розвиток».

Ключові слова: розвиток, еволюція, процес, дія, час, зміни, категорія, тенденції, метафізика, діалектика.

POSTULATES OF DEVELOPMENT THEORY: PHILOSOPHY AND ECONOMICS

Annotation. The article examines the theoretical and methodological foundations of the term «development» and describes the postulates of the theory of development from the moment of its inception to the present day. To understand the nature of the origin of the term and its essence, a retrospective analysis of the contribution of philosophical teachings that developed the theory of development, simplified it or denied it was conducted. In particular, the schools of dialectics that contributed significant philosophical teachings in the context of understanding the development and functioning of the world, moving

from the form of the spontaneous dialectics of ancient philosophers to idealistic, historical and neoclassical dialectics, are analyzed. It is revealed that historically characteristic features of classical dialectics have been formed, which allowed us to better understand the essence of development. The study also presents the contribution to the development of the term of such philosophical trends as alternative dialectics (neo-Thomist analects and synergetic), neoclassical concepts of dialectics and other varieties of metaphysics. The substantive part of the term within the official interpretation in domestic dictionaries, reference books and encyclopedias is also given. The author drew attention to the place of the term «development» in the interpretation of certain foreign words, in particular such as evolution, history, investment, progress, ontogenesis, economic integration. The study is supplemented with the postulates of the theory of development, which are found in foreign English-language scientific publications. In particular, about 95 publications in such areas as business and management, technology and medicine, education and social sciences were analyzed. The results of the study deepened the theoretical and methodological basis of the term «development» and are a basic stage for further research on the study of the theoretical and methodological foundations of the term «economic development», which will be published in subsequent studies.

Key words: development, evolution, process, action, time, changes, category, trends, metaphysics, dialectics.

Вступ. У наукових публікаціях економічного змісту дослідники характеризують певні процеси та явища багатограним терміном «розвиток», який в їх контексті має відобразити тенденції, поступальні економіко-соціальні чи політико-правові дії, описати зростаючу роль змін або ситуації в часовому континуумі. Сам термін «розвиток» є досить зручним у використанні для опису економічних явищ, оскільки дозволяє охарактеризувати як працюють економічні системи, описати фактори позитивної та негативної дії, виявити бар'єри та проблеми з якими стикаються суб'єкти господарювання чи навіть країни, дозволяє зробити рекомендації їх подолання. Крім того, завдяки розумінню передумов розвитку, можна порівняти тенденції економічного розвитку країн чи регіонів, виявити шляхи підвищення добробуту людей, зниження рівня безробіття, порівняти результативність доступу до ресурсів, виробничих процесів, операційної та фінансової діяльності окремих бізнес структур. Знання сутності та природи виникнення розвитку як об'єктивного явища, процесу і категорії дозволяють вітчизняним науковцям не лише підвищити аналітичну складову дослідження економічного розвитку та загального стану економіки, а й надати реалістичні пропозиції щодо забезпечення сталого та справедливого розвитку суспільства.

Постановка завдання. Висвітлення теоретико-методологічних засад поняття «розвиток» відображено у працях філософів діалектики та метафізики, а також науковців сучасності. Кожна наукова школа робила свій внесок у розвиток понятійного апарату цієї категорії, розширюючи її, критикуючи чи спрощуючи [10–12]. Філософські вчення про теорію розвитку стали базисом для подальшого вивчення цього явища, а сучасні науковці адаптують існуючу термінологію під впливом геополітичних та турбулентних викликів.

У вітчизняних дослідженнях варто зазначити роботи С. Сегеди [14], С. Єрохіна [14], О. Петриченка [18], О. Манойленко та О. Сиром'ятникової [19], В.Бойченко [23] та інших науковців. Фактично у кожному вітчизняному тлумачному словнику чи енциклопедії [1–9] можна ознайомитись з сучасним трактуванням терміна, а також доповнити його розуміння іноземними постулатами [25–27].

Метою статті є ретроспективний аналіз терміна «розвиток» у глобальному вимірі, вивчення ролі окремих філософів, науковців, шкіл і дослідницьких течій у формуванні загального тлумачення дефініції, характеристикі синонімів, що використовуються у економічних дослідженнях. Це є першим етапом дослідження теоретико-методологічних засад поняття «економічний розвиток», яке буде описано у подальших публікаціях.

Результати. Для розуміння поняття «розвиток» проаналізуємо його змістовність у словниках та енциклопедіях. Так, Словник української мови [1], Великий тлумачний словник сучасної мови [2] та Словник української мови у 20 томах [5] дають спільне тлумачення розвитку. По-перше, «розвиток» — це дія; по-друге, процес, у результаті якого відбувається зміна чого-небудь, перехід від одного якісного стану до іншого, вищого; по-третє, ступінь освіченості, культурності, розумової, духовної зрілості. Іншими словами, спостерігаємо поєднання тлумачення стосовно певних дій, процесів та зростання людини. В той же час у Словниках синонімів української мови [7], Полюги [3] і Караванського [4] «розвиток» здебільшого подається як «процес зміни чогось, переходу чогось з одного стану в інший, досконаліший», а синонімами є «розвій, піднесення, рózріст, процес росту, (буйний) розмах, розквіт, процвітання, рух, хід, поступ, освіченість, рівень, розвинення, розвивання». Також більш схильним до процесу є тлумачення розвитку, наведене в Економічній енциклопедії [8], яка трактує розвиток як «процес руху від нижчого до вищого (до більших досягнень), в результаті чого відбувається зміна якості предмета, явища, діяльності, перехід до новішого, прогресивнішого». У Словнику

іншомовних слів [9] дефініція «розвиток» взагалі відсутня, але використовується для пояснення приблизно 105 іншомовних термінів, зокрема таких, як «еволюція», «інвестиції», «інтеграція економічна», «історія», «онтогенез», «прогрес» (рис. 1).

Рис. 1. Місце терміна «розвиток» у тлумаченні окремих іншомовних слів

Джерело: розроблено автором на основі [9].

Фактично в іншомовних словах поняття «розвиток» використовується як дія, процес чи ознака певних змін, перетворень, які доповнюють одне одного протягом відповідного часового лагу (життєвого циклу, часу протікання процесу, моменту зародження до кінця життя тощо).

Проте найбільше деталізує розуміння терміна «розвиток» і його парадигму Філософський енциклопедичний словник, згідно з яким «розвиток — це незворотна, спрямована, закономірна зміна матеріальних та ідеальних об'єктів; один із загальних видів зв'язку» [6].

У словнику також наведено три основні тлумачення розвитку, які виникали у форматі філософської думки. Так, у першому значенні, в теоріях преформізму, «розвиток» визначався як збільшення або зменшення чогось. В другому значенні поєднуються визначення Ф. Гегеля (перехід можливості в дійсність, речі в собі в річ для себе) та Аристотеля з його подальшою школою філософування (розвиток як рух взагалі). Третє трактування розвитку з'яви-

лось з розвитком філософії Нового часу, коли в роботах Вольтера, Ж.-А. Кондорса, А.-Ж. Тюрго та інших економістів, політиків та філософів зароджувалась концепція прогресу, в якій розвиток це виникнення нового, його втілення. Звідси розвиток ототожнювався з прогресом, протилежністю ставав регрес, а симбіозом — теорія спіралі розвитку, яка і на сьогодні зберігає популярність в окремих науках і галузях знань.

Слід зазначити, що у філософських ученнях і течіях поняття «розвиток» подавалося з різних позицій та трактувань.

Узагальнюючи, можна визначити два основні філософські напрями про розвиток, зокрема діалектику та метафізику, а також інші течії, які розвивались на базі згаданих вище та виокремити їх місце у формування теорії розвитку (рис. 2).

В основі діалектика виникла як підхід до пізнання і перетворення світу, що мала пояснити на рівні філософії основні стандартні закони руху і розвитку всього живого, дослідити та узагальнити закони розвитку суспільства й мислення. Діалектика пояснювала об'єктивний процес розвитку явищ, беручи за основу виникнення, боротьбу та розв'язання притаманних їм суперечностей. Це стало можливим завдяки формуванню та використанню основних трьох законів діалектики, зокрема: 1) діалектичної протилежності; 2) взаємного переходу кількісних та якісних змін; 3) закону заперечення заперечення.

Розвиваючи діалектику як вагоме філософське вчення у контексті розуміння розвитку та функціонування світу, пройшовши від форми стихійної діалектики стародавніх філософів до ідеалістичної діалектики Ф. Гегеля, історичної К. Маркса та Ф. Енгельса та неокласичної П. Рікьора, сформувались характерні особливості класичної діалектики, які дозволили краще зрозуміти сутність поняття «розвиток».

Так, класична діалектика, як спосіб розуміння світу, дозволяє осмислити буття у взаємозв'язках, взаємозумовленості та постійній зміні середовища, визначає систему законів, принципів та категорій, які відображають об'єктивність реального світу через його вивчення в безперервній зміні та розвитку. Разом з тим діалектика матеріалістична підтверджує існування як об'єктивної діалектики, в якій поєднується взаємозв'язок і розвиток природніх та соціальних явищ, так і суб'єктивної діалектики, яка спрямована на розуміння мислення суб'єкта, а також пізнання ним об'єктивного середовища.

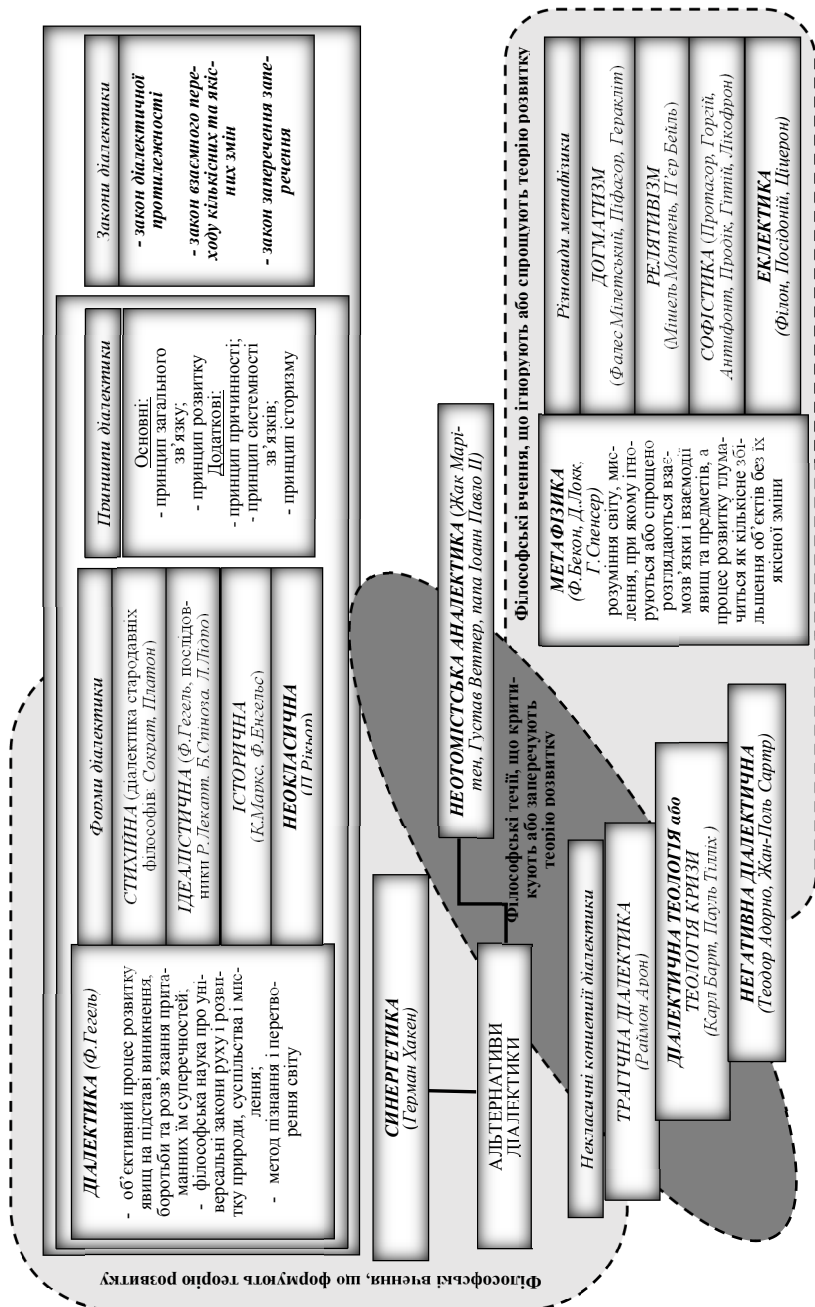

Рис. 2. Місце філософських учень і течій у формуванні теорії розвитку

Джерело: розроблено автором на основі [10, 11, 12].

Враховуючи, що діалектика виконує роль не лише теорії, а й методології, вона стала визначальною загальною теорією розвитку (онтологією), виступає як діалектична логіка (теорія методу) і як теорія пізнання (гносеологія) [10]. Отже, діалектика утворила своєрідне вчення, що розвинуло теорію розвитку, оскільки поєднала принципи загального зв'язку, розвитку, причинності, системності зв'язків та історизму.

Протилежністю цієї течії виступила метафізика, яка в своїй природі ігнорує або спрощує взаємозв'язки і взаємодії явищ та предметів, а сам процес розвитку пояснює як кількісне збільшення об'єктів без будь якої якісної зміни. Фактично в своїй концепції метафізика розглядає розвиток як механічний рух. Проте в межах різновидів метафізики тлумачення або спрощення розвитку має характерні риси та особливості.

Так, догматизм, як течія метафізики, пояснює розвиток через догму, тобто нерухомі або незмінні істини, які не підлягають сумніву чи зміні. Тому у цьому вченні розвиток не є результатом змінюваних умов або постійних інновацій, оскільки все розвивається відповідно до певних усталених принципів або канонів, які вважаються безсумнівними та остаточними.

В той же час релятивізм розглядає розвиток як процес, який залежить від контексту, культурних, соціальних, історичних і індивідуальних обставин. Саме релятивізм заперечує універсальні чи абсолютні критерії для розвитку, тому що розвиток або прогрес для однієї системи може бути не потрібним чи навіть шкідливим. Звідси представники цієї течії бачать розвиток як багатогранний та змінний процес за умови, що він підтримується відповідним середовищем.

Розвиток як результат майстерності аргументації та маніпуляції лежить в основі софістики, що базується на суб'єктивістському тлумаченні фактів, подій заради збереження й утвердження існуючих теоретичних положень чи виправданні існуючого порядку речей [10]. Як наслідок — розвиток знань, у тому числі моральних чи етичних норм, може відбуватися лише через зміну сприйняття реальності, яка досягається через зміну мови або способу мислення. Фактично на перше місце розвитку ставиться риторика, а не можливий науково-технічний прогрес.

Зовсім іншого підходу у розуміння розвитку має еkleктика та її представники, які пояснюють розвиток як процес комбінування ідей, методів та теорій для створення нових підходів та концепцій. У цілому еkleктика розглядає розвиток як процес взаємодії різних ідей і концепцій, що дає можливість для створення нових, часто

більш гнучких і адаптованих до змін підходів. Проте у процесі такого поєднання в еkleктичних концепціях спостерігалось підтасовування вирваних із контексту фактів, суджень, висновків тощо. Такий різновид метафізики за концепцією визначення розвитку подібний до такої течії альтернативної діалектики, як синергетика, що узагальнює міжгалузеві дослідження, які вивчають процеси самоорганізації у системах фізичної, біологічної хімічної та іншої природи. Тому розвиток пояснюється через самоорганізацію, несподівані зміни, підвищення ефективності та не лінійні зв'язки. У такий спосіб синергетика трактує розвиток як динамічний, багатовимірний процес, у якому важлива роль належить взаємодії між елементами системи, що призводить до виникнення нових форм, структур і можливостей, які не можна було б передбачити лише через вивчення окремих частин системи. Це вчення є вже ближчим та адаптованим до сучасності.

Як видно з рис. 2, існує ще одна група течій, яка під особливим кутом розглядає (критикує або заперечує) теорію розвитку. До них можна віднести неотомістську аналектику і неокласичні концепції діалектики, зокрема «трагічну діалектику», «діалектику теології», або «теологію кризи», і «негативну діалектику», яка за змістом є антидіалектикою.

Узагальнюючи філософські бачення про розвиток стає очевидним, що завдяки підходам, методам і теоріям дослідження було сформовано основу теорії розвитку духовного та матеріального, загально систем і суспільства. Ці філософські теорії дали поштовх розвитку науки і сприяли появі нових форм пізнання у XIX–XX ст., які сьогодні використовуються в глобальних масштабах і розвивають теорію розвитку в різних науках.

Дослідження генезису теорії розвитку в сучасній Україні та країнах колишнього СРСР засвідчило, що фактично всі науковці обґрунтовували явище розвитку, ґрунтуючись на діалектиці і частково метафізиці. Так, вирізняються групи науковців, які в основі розвитку на перше місце ставили процес, зміну, рух (перехід) чи синергію процесу зі змінами. Наприклад, у працях В. В. Яременко та О. М. Сліпушко на перше місце виходить процес; С. А. Єрохін вважає першоосновою розвитку рух; В. І. Шинкарук, Л. Г. Мельник, С. Г. Черемісіна, В. С. Бойченко, Н. В. Касьянова — зміну (кількісну, якісну, закономірну); а М. П. Бажан, О. К. Антонов, В. Т. Бусел, О. А. Петриченко, О. В. Манойленко, О. В. Сиром'ятникова, що в основі розвитку поєднані процеси, зміни та рух (рис. 3.)

РОЗВИТОК ЯК РУХ (ПЕРЕХІД)	РОЗВИТОК ЯК ЗМІНА
<i>Єрохін С.А.</i>: «це особливий тип руху, що характеризує прогресивний характер взаємодії речей» [13] <i>Інші визначення</i>: «перехід від одного якісного стану до іншого» [14]	<i>Шинкарук В.І.</i>: «незворотна, спрямована, закономірна зміна матеріальних та ідеальних об'єктів; один із загальних видів зв'язку» [20] <i>Мельник Л.Г.</i>: «незворотна, направлена, закономірна зміна стану системи на основі реалізації механізмів її самовпорядкованості і самоорганізації, які відбуваються в процесах адаптації системи до випадкових, невизначених змін у зовнішньому середовищі» [21]
РОЗВИТОК ЯК ПРОЦЕС	<i>Черемісіна С.Г.</i>: «це філософське, соціально-економічне і соціально-психологічне поняття, сутність якого полягає в яких-небудь або визначених направлених змінах; допускає будь-які зміни, які об'єктивно реалізуються в матеріальному світі і можуть мати які-небудь направлення в просторі і в часі» [22] <i>Бойченко В.С.</i>: «це якісна та (або) кількісна зміна суті, якостей, властивостей явища, предмета або об'єкта, у результаті чого виникає більш ідеальне, сучасне, нове, удосконалене, прогресивніше явище, предмет або об'єкт» [23]
РОЗВИТОК ЯК ПРОЦЕС, ЗМІНА, РУХ	<i>Касьянова Н.В.</i>: «під розвитком розуміються незворотні зміни в об'єкті, в результаті яких виникає нова якість або стан» [24] <i>Інші визначення</i>: «необоротна, направлена, закономірна зміна матеріальних та ідеальних об'єктів; якісна зміна складу, зв'язків (тобто структури) і функціонування системи, або, коротко, будь-яка якісна зміна системи; це зміна в певному напрямі, що підкоряється законам дозрівання» [14]
<i>Бажан М.П., Антонов О.К.</i>: «специфічний процес змін, результатом якого є виникнення якісно нового, поступальний від нижчого до вищого, від простого до складного» [16] <i>Бусел В.Т.</i>: «це процес, внаслідок якого відбувається зміна якості чого-небудь, перехід від одного якісного стану до іншого» [17] <i>Петриченко О.А.</i>: «це складне, викликане суперечностями багатоаспектне явище, що включає незворотні закономірні зміни матеріальних та ідеальних об'єктів, а також процес, який базується на нелінійності, випадковості, багатоваріантності, стохастичності, взаємозв'язку гармонії й хаосу, інформації та ентропії, нерівноваги та упорядкування, несталості й самоорганізації складних відкритих систем» [18] <i>Манойленко О.В., Сиром'ятникова О.В.</i>: «це перехідний процес змін параметрів функціонування і структури (стану), що переводять систему з нерівноважного стану в рівноважний» [19]	<i>Інші визначення</i>: «процес руху від нижчого до вищого (до більших досягнень), зміна матерії та свідомості, в результаті чого відбувається зміна якості предмету, явища, діяльності, перехід до нового, прогресивнішого»; «це розгорнутий у часі процес кількісних та якісних змін в організмі та психіці людини, її мисленні, почуттях і поведінці, що є результатом біологічних процесів в організмі та впливів навколишнього середовища» [14]

Рис. 3. Трактатування терміна «розвиток» у дослідженнях українських учених

Джерело: сформовано автором на основі [13–24].

Аналогічні підходи у тлумаченні розвитку зустрічаються й в англомовних виданнях, зокрема словниках, довідниках та діловій літературі. Так, у словниках з англійської мови «розвиток» — це:

- дія поліпшення шляхом розширення, збільшення або вдосконалення;

- процес, у якому щось поступово переходить на іншу стадію (особливо на більш вищу або зрілу);

- нещодавня подія, яка має певне відношення до поточної ситуації;

- дія, спрямована на те, щоб зробити певну ділянку землі чи води більш прибутковою, продуктивною чи корисною, або район, який був розроблений, щоб служити певній меті (у будівництві);

- процес органічного росту окремого організму, суто біологічний розвиток подій, що відбуваються в організмі та поступово змінюється від простого до більш складного рівня (у біології);

- розділ композиції чи руху, особливо у формі сонати (у музиці);

- стан, у якому справи покращуються, результат розвитку [25, 26].

До того ж в словниках Великої Британії розвиток використовується у значеннях зростання (росту), події (сучасного стану), старту (процесу зростання) або процесів будівництва. В американській термінології здебільшого зустрічається трактування розвитку як процесу зростання або створення [26].

Досить різноманітним у трактуванні розвитку виявилось дослідження термінології у посібниках, підручниках, наукових працях і брошурах англомовних науковців. Так, ресурс IGI Global Scientific Publishing, як незалежне міжнародне академічне видання, займається випуском високоякісних рецензованих наукових дослідницьких публікацій із трьох основних наукових тем, таких як сфера бізнесу та менеджменту, наука, технології та медицина (STM), освіта та соціальні науки, на запит щодо терміна «розвиток» надав доступ до 95 публікацій, які його трактують [27].

У багатьох працях зустрічаються подібні трактування розвитку, хоча є і специфічні або спеціалізованого характеру, які виокремлюють окремі аспекти терміну в системі окремих наук (табл. 1). Слід наголосити, що в проаналізованих наукових публікаціях розвиток зустрічається як прогрес, дія (подія), процес змін, перетворення, зростання чи покращення.

Отже, всі досліджені джерела, методології та наукові погляди засвідчують, що розвиток поєднує такі інструменти, як процеси, зміни, дії, рух (напрямок, перехід) та час.

Таблиця 1
Трактування терміна «розвиток» у наукових виданнях ресурсу IGI Global Scientific Publishing

Назва посібника/ підручника/наукової праці	Розділ, в якому описується термін	Зміст використання терміна «розвиток»
Справи з економіки та розвитку малого бізнесу під час економічних криз	Стратегія відновлення талантів у період після пандемії для розвитку МСП	« <i>Постійний прогрес</i> », що наголошує на ефективній допомозі в прискоренні процесу або досягненні бажаного результату, важливого наслідку чи події, дії чи процесу зростання, прогресу чи розвитку
Стратегічний маркетинг для соціальних підприємств у країнах, що розвиваються	Вікіпедія для соціальних підприємств у спеціальній освіті	
Реформування підприємницької освіти в контексті Індустрії 4.0	Фінансова грамотність у підприємницькій освіті: стратегія залучення для малих підприємств	
Посібник з дослідження сучасних освітніх технологій, застосування та управління	Використання лідерами освіти інформаційно-комунікаційних технологій для розвитку в Нігерії	<i>Процес</i> , завдяки якому покращується добробут і якість життя нації чи регіону
Посібник з дослідження глобальних бізнес-можливостей	Вплив національної культури на розвиток міжнародного бізнесу в Султанаті Оман	<i>Дія</i> , або <i>процес зростання</i> , прогресу або розвитку, продукт або результат розвитку, це <i>факт</i> , або <i>подія</i> , яка змінює ситуацію
Енциклопедія науки про дані та машинного навчання	Соціальний вплив штучного інтелекту	<i>Процес</i> , заснований на вдосконаленні та розвитку ресурсів, доступних індивідам
Довідник з дослідження військових витрат на економічні та політичні ресурси	Військові витрати, економічне зростання та наслідки для зовнішньої політики: приклад Гани та Нігерії в рапідних ЕКОВАС, 1986–2016 р.р.	<i>Підвищення і покращення</i> умов життя, а також структурна трансформація економіки від с/г до промисловості та сфери послуг, на основі яких більшість населення отримує засоби до існування
Мотивація, воля та участь у дистанційному онлайн-навчанні	Як мотивація розташовується в процесі проектування навчання?	Етап <i>перетворення планів</i> , отриманих на етапі проєктування, у продукти

Закінчення табл. 1

Назва посібника/ підручника/наукової праці	Розділ, в якому описується термін	Зміст використання терміна «розвиток»
Енциклопедія стратегічного лідерства та управління	Розвиток співробітників для організаційного успіху: тиск, економіка, винагороди	<i>Дія зростання, або прогресу</i>
Стратегії сталого розвитку бізнесу в економіці спільної економіки	Корпоративна соціальна відповідальність як частина стратегії сталого розвитку бізнесу на основі розвитку інноваційної діяльності	<i>Безперервний процес</i> для досягнення такого результату в майбутньому
Світова політика та виклики міжнародної безпеки	Економічна складова світової політики та основні глобальні соціально-економічні проблеми	<i>Процеси</i> , економічні та політичні, за допомогою яких країна розвивається, щоб збільшити свою спроможність задовольняти людські потреби своїх громадян і підвищити їхній рівень життя
Методології та етика досліджень соціальних наук	Встановлення напрямку в освітніх дослідженнях з метою, питаннями та масштабом	Просування або вдосконалення, особливо в контексті ідей під час дослідницького <i>процесу</i>
Мультидисциплінарні підходи до сталого людського розвитку	Вплив розвитку на зміну клімату	Динамічний і багатогранний термін, який охоплює <i>прогрес</i> і позитивні <i>зміни</i> в різних вимірах життя
Посібник з дослідження успіху підприємництва та його впливу на регіональний розвиток	Підприємництво та інновації: приклад вивчення португальської мови в Лондоні	<i>Прогрес</i> , який прагне задовольнити потреби нинішнього населення, не ставлячи під загрозу майбутнє майбутніх поколінь
Формування людського капіталу для четвертої промислової революції	Формування людського капіталу для четвертої промислової революції: роль жінок	Коли хтось або щось <i>росте</i> або <i>змінюється</i> і стає більш просунутим
Дослідження соціально-технічного впливу розумних міст	Спільне управління: нова зміна парадигми для розумних міст	Безперервний <i>процес зміни</i> як якісних, так і кількісних аспектів людського життя

Джерело: розроблено автором на основі [27].

Висновки. На основі узагальнення результатів проведеного дослідження слід відмітити, що розвиток як філософська та економічна категорія досить широко використовується в наукових дослідженнях та буденному житті. Зокрема на нашу думку С. Сегеда досить чітко зазначив, що «як філософська категорія розвиток відображає системний процес безкінечності і безперервності закономірних якісних змін, що відбуваються в природному середовищі і суспільстві під дією об'єктивних законів природи і суспільства, якими є закон єдності і боротьби протилежностей, закон заперечення заперечення, закон рівноваги, закон переходу кількості у якість» [14].

В той же час ми переконані, що у контексті економіки «розвиток» — це історичний процес (сукупність дій), викликаний прямим або опосередкованим впливом зовнішнього середовища, що виявляється у послідовності позитивних змін та покращенні економічних параметрів у часовому континуумі.

Отже, проведене дослідження та наведені висновки є першим етапом дослідження теоретико-методологічних засад поняття «економічний розвиток», яке буде описано в наступних публікаціях.

Література

1. Розвиток. Словник української мови. URL: <https://surl.li/ennfj> (дата звернення: 11.02.2025)
2. Розвиток. Великий тлумачний словник сучасної мови. URL: <https://surl.li/cnidpu> (дата звернення: 11.02.2025)
3. Розвиток. Словник синонімів Полюги. URL: <https://surl.li/ulurkv> (дата звернення: 11.02.2025)
4. Розвиток. Словник синонімів Караванського. URL: <https://surl.li/qhmuch> (дата звернення: 11.02.2025)
5. Розвиток. Словник української мови у 20 томах. URL: <https://surl.li/hjjptj> (дата звернення: 11.02.2025)
6. Розвиток. Філософський енциклопедичний словник. URL: <https://surl.li/gjcouj> (дата звернення: 11.02.2025)
7. Розвиток. Словник синонімів української мови. URL: <https://surl.li/rjblwe> (дата звернення: 11.02.2025)
8. Розвиток. Економічна енциклопедія. URL: <https://surl.li/oejakrBA> (дата звернення: 11.02.2025)
9. Розвиток. Словник іншомовних слів. URL: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl> (дата звернення: 11.02.2025)
10. Філософія: підручник / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань. — 2-ге вид., переробл. і допов. — Харків: Право, 2018. — 432 с. URL:

https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SENMK/pidr_filos_2018.pdf (дата звернення: 19.02.2025)

11. Діалектика як розділ філософії, що досліджує категорії розвитку. URL:<https://osvita.ua/vnz/reports/philosophy/12752/> (дата звернення: 19.02.2025)

12. Основи філософського вчення про розвиток. URL:<https://vseosvita.ua/library/embed/0100bzfo-801f.docx.html> (дата звернення: 19.02.2025)

13. Єрохін С.А. Структурна трансформація національної економіки (теоретико-методологічний аспект): монографія / С.А. Єрохін. — К.: Світ знань, 2002. — 528 с.

14. Сегеда С. А. Методологічні основи категорії «розвиток»: філософський аспект. Економіка та держава. 2018. № 10. С. 14–22. DOI: 10.32702/2306-6806.2018.10.14 (дата звернення: 24.02.2025)

15. Новий тлумачний словник української мови: в 4 т. / Укл. В.В. Яременко, О.М. Сліпущко. — К.: Аконті, 2001. — 911 с.

16. Bazhan, M.P. Antonov, O.K. ta in., (1983), *Ukrainska radianska entsyklopediia* [Ukrainian Soviet Encyclopedia], vol. 9, URE, Kyiv, Ukraine.

17. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. — К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. — 1736 с

18. Petrychenko, O.A. (2012), «Philosophical and methodological aspects of development in natural-social phenomena and processes», *Ahroinkom*, vol. 1—3, pp. 126—129.

19. Manoilenko, O.V. and Syromiatnykova, O.V. (2015), «Theoretical aspects of determining the stability of socioeconomic systems», *BiznesInform*, vol. 12, pp. 8—14.

20. Shynkaruk, V.I. ta in. (2002), *Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk* [Philosophical Encyclopedic Dictionary] Abris, Kyiv, Ukraine

21. Melnik, L.G. (2013), *Ekonomika razvitiya: uchebnik* [Development Economics: Textbook], *Universitetskaya kniga*, Sumy, Ukraine.

22. Cheremisina, S.G. (2006), *Razvitie vinagrado-vinodelcheskogo proizvodstva Kryima* [Development of wine-making and winemaking production of the Crimea], NNTs IAE, Kyiv, Ukraine.

23. Бойченко В.С. Регіональний інноваційний розвиток: сутність, суб'єкти, цілі та пріоритети / В.С. Бойченко // Бізнес Інформ. — 2011. — № 8. — С. 23—26.

24. Касьянова Н.В. Управління розвитком підприємства на основі кумулятивного підходу: концепція, моделі та методи: моногр. / Н.В.Касьянова; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. — Донецьк: СПД Купріянов В.С., 2011. — 374 с.

25. Development. URL: <https://www.vocabulary.com/dictionary/development> (дата звернення: 12.03.2025)

26. Development. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/development> (дата звернення: 12.03.2025)

27. What is Development. IGI Global Scientific Publishing House. URL: <https://www.igi-global.com/dictionary/resilience-psychomotricity-preschool-education/7407> (дата звернення: 12.03.2025)

References

1. Development. Dictionary of the Ukrainian language. URL: <https://surl.li/ennfij> (date of access: 11.02.2025)
2. Development. Large Explanatory Dictionary of Modern Language. URL: <https://surl.li/cnidpu> (date of access: 11.02.2025)
3. Development. Polyuga's Dictionary of Synonyms. URL: <https://surl.li/ulurkv> (date of access: 11.02.2025)
4. Development. Karavansky's Dictionary of Synonyms. URL: <https://surl.li/qhmuch> (date of access: 11.02.2025)
5. Development. Dictionary of the Ukrainian language in 20 volumes. URL: <https://surl.li/hjptj> (date of access: 11.02.2025)
6. Development. Philosophical Encyclopedic Dictionary. URL: <https://surl.li/gjcouj> (date of access: 11.02.2025)
7. Development. Dictionary of synonyms of the Ukrainian language. URL: <https://surl.li/rjblwe> (date of access: 11.02.2025)
8. Development. Economic Encyclopedia. URL: <https://surl.li/oejakr> (date of access: 11.02.2025)
9. Development. Dictionary of foreign words. URL: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl> (date of access: 11.02.2025)
10. Philosophy: textbook / O. G. Danylyan, O. P. Dzyoban. — 2nd ed., revised and supplemented. — Kharkiv: Pravo, 2018. — 432 p. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SENMK/pidr_filos_2018.pdf (date of access: 19.02.2025)
11. Dialectics as a branch of philosophy that studies the categories of development. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/philosophy/12752/> (date of access: 19.02.2025)
12. Fundamentals of the philosophical doctrine of development. URL: <https://vseosvita.ua/library/embed/0100bzfo-801f.docx.html> (date of access: 19.02.2025)
13. Erokhin S.A. Structural transformation of the national economy (theoretical and methodological aspect): monograph / S.A. Erokhin. — Kyiv: Svit znan, 2002. — 528 p. [in Ukrainian].
14. Szegeda S. A. (2018) Methodological foundations of the category «development»: a philosophical aspect. *Economy and State*. 10. Pp. 14–22. DOI: 10.32702/2306-6806.2018.10.14 (date of access: 24.02.2025) [in Ukrainian].
15. New explanatory dictionary of the Ukrainian language: in 4 volumes / Compiled by V.V. Yaremenko, O.M. Slipushko. — Kyiv: Akonit, 2001. — 911 p. [in Ukrainian].

16. Bazhan, M.P. Antonov, O.K. ta in., (1983), *Ukrainska radianska entsyklopediia* [Ukrainian Soviet Encyclopedia], vol. 9, URE, Kyiv, Ukraine.
17. The Great Explanatory Dictionary of the Modern Ukrainian Language / Compiled and edited by V.T. Busel. — Kyiv: Irpin: VTF «Perun», 2009. — 1736 p. [in Ukrainian].
18. Petrychenko, O.A. (2012), «Philosophical and methodological aspects of development in natural-social phenomena and processes», *Ahroikom*, vol. 1—3, pp. 126—129.
19. Manoilenko, O.V. and Syromiatnykova, O.V. (2015), «Theoretical aspects of determining the stability of socioeconomic systems», *BiznesInform*, vol. 12, pp. 8—14.
20. Shynkaruk, V.I. ta in. (2002), *Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk* [Philosophical Encyclopedic Dictionary] Abris, Kyiv, Ukraine
21. Melnik, L.G. (2013), *Ekonomika razvitiya: uchebnik* [Development Economics: Textbook], *Universitetskaya kniga*, Sumy, Ukraine.
22. Cheremisina, S.G. (2006), *Razvitie vinagrado-vinodelcheskogo proizvodstva Kryima* [Development of wine-making and winemaking production of the Crimea], *NNTs IAE*, Kyiv, Ukraine.
23. Boychenko V.S. (2011) Regional innovative development: essence, subjects, goals and priorities / V.S. Boychenko // *Business Inform*. 8. pp. 23—26. [in Ukrainian].
24. Kasyanova N.V. Enterprise development management based on a cumulative approach: concept, models and methods: monograph / N.V. Kasyanova; NAS of Ukraine, Institute of Industrial Economics. — Donetsk: SPD Kupriyanov V.S., 2011. — 374 p. [in Ukrainian].
25. Development. URL: <https://www.vocabulary.com/dictionary/development> (date of access: 12.03.2025)
26. Development. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/development> (date of access: 12.03.2025)
27. What is Development. IGI Global Scientific Publishing House. URL: <https://www.igi-global.com/dictionary/resilience-psychomotricity-preschool-education/7407> (date of access: 12.03.2025)

Стаття надійшла до редакції 26.03.2025.